

Kapitel 11: Sammenfatning.

I kapitel 2 om akademikerbevægelsen og studenterbevægelsen omkring 1882 er den studenterpolitiske baggrund for Studentersamfundets dannelse beskrevet. Som et resultat af fremstillingen kan det understreges, at dannelsen ikke var udtryk for en ensartet radikal bevægelse med centrum i halvfjerdsernes "brandesianske" akademikerbevægelse. Der var ikke nogen fast opbygget opposition med et program, men en almindelig trang hos en forholdsvis begrænset gruppe af studenter og yngre akademikere til fri diskussion om politiske spørgsmål. Da disse var brudt ud af Studenterforeningen søgte de opbakning fra de ældre radikale, men der var uenighed mellem dem om det nye Samfunds program og forholdet til den øvrige studenterverden, idet de ældre radikale ønskede et skarpt brud med Studenterforeningen - formodentligt i den hensigt, at Samfundet skulle danne S basis for den politiske agitation mod de nationalliberale, hvorimod de yngre udbrydere først og fremmest ønskede en tumleplads for den frie diskussion af politiske spørgsmål. Halvfjerdsernes radikale akademikerbevægelse havde oprindeligt været afvisende overfor studenterlivet som grundlag for virkeliggørelsen af deres politiske ideer, men den nationalliberale svækkelse i politikken og pressen, og endelig i studenterverdenen gav dem ny interesse for dette forum. Da Samfundets formand havde bundet sig til et ikke-radikalt program, var det en tilskyndelse for det litterære Venstres tilhængere til at erobre foreningen. Gennem en forholdsvis talstærk gruppe fik de indflydelse i på bestyrelsen.

Kapitel 3 behandlede studenternes og akademikernes stilling overfor de politiske partier i de tidlige år 1882-83. Denne periode betegnede en overgangstid fra de nationalliberales politiske nedtur til dannelsen af de liberale vælgerforeninger på den ene side og Højres konsolidering i vælgerforeninger på den anden side.

Der skete herunder begyndende delinger af den nationalliberale bevægelse også indenfor akademikerverdenen, men usikkerheden om partistillingen og forholdet til Venstre og Højre gjorde det politiske klima skarpt. De radikale ledere søgte efter evne at påvirke Studentersamfundet i retning af en alliance med den radikale fløj af Venstre. De liberale søgte at genforene de to studenterorganisationer i håbet om at skabe et nyt tyngdepunkt for en uafhængig liberal akademikerbevægelse, der te skulle stå som mægler mellem de to stridende partier. Studentersamfundets ledere søgte overfor dette pres at fastholde en vis uafhængighed af det politiske stridsspørgsmål, men til gengæld anvende kræfterne på arbejderoplysning, der gennem nogle år havde været et programpunkt for bevægelsens ledende kræfter. Derved kunne man opnå en samling om de praktiske sociale opgaver og en neddæmpning af de ideologiske modsætninger mellem des oppositionelle retninger. Arbejderoplysningen bevirkede en tilnærmelse til Socialdemokratiet og den har fremmet mulighederne for de indenfor studenterbevægelsen, der havde sympati for socialismen, og som var modstandere af samarbejdet med Venstres gårdmandsbevægelse, men de ledende i Studentersamfundet satsede i modsat retning: på en tilnærmelse mellem socialdemokraterne og venstrebevægelsen (Pingel) eller for en neutral holdning (Trier). De radikale 'halvfjerdserne' med Rubin i spidsen var kritiske overfor tilnærmelsen til Socialdemokratiet. Studenterbevægelsen fik med Hørups antimilitarisme

som grundlag mulighed for at sammensmelte en række af de ideer, som var indeholdt dels i radikalismen, dels i de politiske folkestyreideer og i socialismen.

Den voksende politiske spænding som følge af regeringens holdning overfor Venstre gjorde det efterhånden vanskeligere at fastholde en selvstændig kurs for Studentersamfundet. Under de politiske folkemøder i sommeren 1883 gik Pingel - provokeret ved sin politiske afskedigelse - over til fuldt at støtte den radikale fløj af Venstre. Denne handling var ikke udsprunget af et dystert interessepolitisk overlæg, men af indignation over den politiske uret. Det er dog tvivlsomt, om flette skridt gav udtryk for hele holdningen indenfor studenterbevægelsen, ligesom der pr. tradition var stærke reformpolitiske interesser til stede indenfor akademikerbevægelsen.

Disse interesser behandles i kapitel 4 efter en redegørelse for udviklingen i det politiske liv, der eliminerede de ældre akademikerpartier, de Nationalliberale og Mellempartiet. De svindende magtgrundlag for disse partier - delvis p.g.a. den økonomiske krises indvirkning på købstæderne - havde fjernet muligheden for akademikernes politiske indflydelse. En række ideologiske modsætninger mellem de Nationalliberale og den radikale akademikerbevægelse i halvfjerdserne havde bidraget til at fæstne de radikales oppositionssynspunkter. De havde ikke elimineret interessen for akademikernes politiske indflydelse og for bestemte reformer der havde betydning for deres erhvervsudøvelse. Da de radikale tilsluttede sig Venstres visnepolitik, skete det ud fra den forudsætning, at denne taktik hurtigt ville afslutte kampen om regeringsmagten og åbne for en reformperiode. Denne forudsætning ville glippe, hvis et nyt mellemparti af akademikere kunne opnå at mægle mellem de stridende partier. Det var derfor et led i de radikales strategi, at de ville gå forrest i kampen om den politiske magt i København og med den som udgangspunkt præge Venstres politiske program.

De radikales tilslutning til visnepolitikken var ikke på nogen måde et udtryk for, at de hyldede teorierne om natvægterstaten, men at de forudsatte Venstres hurtige overtagelse af regeringsmagten. Reformerne skulle ske i overensstemmelse med folkestyrets principper. Hos de radikale og i Studentersamfundet var man på samme tid opmærksomme på frigørelsesprincippernes betydning for den sociale udvikling som for de økonomiske forhold. Kritikken mod visnepolitikken var derfor et betydningsfuldt moment i de radikales opfattelse, og den spores i løbet af firserne især på områder som sociallovgivning og retsreformlovgivning. Denne konstatering tager forskud på de kapitler, hvor protestpolitikken var afløst af forhandlingspolitikken. Da den politiske kamptid var en vigtig forudsætning for den senere radikale politik, må den undersøges nøjere.

I kapitel 5 behandles Studentersamfundets stilling indenfor den politiske opposition under forfatningskampens kulmination. Ved udgangen af 1883 var den radikale akademikerbevægelse blevet udmanøvreret og isoleret, da Berg afbrød samarbejdet med Brandes og Hørup ved "*Morgenbladet*". Samtidig var der kræfter i gang for en sammenslutning af Studentersamfundet og Studenterforeningen (Neergaard). Hvis det lykkedes, ville det fjerne mulighederne for det litterære Venstres dominans indenfor den oppositionelle studenterbevægelse. Edvard Brandes og Hørup fik dog med støtte fra nogle af de liberale ledere i vælgerforeningsbevægelsen modvirket planerne om sammenslutning, og de fik reorganiseret Studentersamfundet under Herman Triers formandskab og med visse indrømmelser til den ikke-radikale fløj, idet der nedsattes et

småskriftudvalg, der under Neergaards ledelse skulle varetage et upolitisk, folkeoplysende arbejde og danne bindeled mellem akademikerbevægelsen og landbovenstre.

Triers position som leder byggede på hans indsats i arbejderundervisningen og valget af en socialdemokratisk journalist til Studentersamfundets bestyrelse dannede grundlag for det partipolitiske valgsamarbejde mellem liberale, radikale og socialdemokrater i København. Denne forbindelse fik en dominerende indflydelse på de forvirrede oppositionsforhold i foråret 1884 og skabte det omsving i holdningen som sikrede oppositionen halvdelen af de københavnske valgkredse. Akademikernes forhold til socialdemokraterne blev på den baggrund et presserende spørgsmål.

Studentersamfundets ledere og repræsentanter for den liberale opposition støttede den fløj af socialdemokraterne, der gik ind for samarbejdet med Venstre, den fløj, der samtidig arbejdede for gradvise reformer af de sociale forhold. Akademikerne modarbejdede de tendenser til en revolutionær socialisme, der fandtes i arbejderbevægelsen ("Den ny Socialist"). De ideologiske modsætninger mellem radikale og grundtvigianere modarbejdede de officielle bestræbelser fra Studentersamfundets ledelse for at danne et bindeled mellem de forskellige fløje i den politiske opposition. Det samme gjorde den uro, som Studentersamfundets indirekte forbindelse til riffelbevægelsen ved nogle af sine medlemmer skabte. Den rolle Studentersamfundet i foråret havde spillet for samlingen af den københavnske opposition, sattes over styr de følgende år frem til valget i 1887. Især var Studentersamfundets vekselvirkning med den politiske ungdomsbevægelse på landet genstand for angreb fra den moderate venstreopposition. Analysen af Studentersamfundets Småskrifter fra kampårene viser dog, at de ikke domineredes af specielt radikale synspunkter og at Småskriftudvalget ikke støttede riffelbevægelsens ønsker om en yderligtgående agitation.

Det samme indtryk får man af Studentersamfundets sommerudflugter. Den radikale partitaktik havde Studentersamfundet ikke direkte indflydelse på, men flere af dets fremtrædende personer spillede politiske roller, der havde til mål at splitte Højre. Uenighed om fremgangsmåden medførte, at der dannedes en gruppe af radikale omkring Edv. Brandes og en anden gruppe, der gik ind for enighed, omkring Herman Trier. Der var dog indenfor begge retninger interesse for at få sat en forhandlingspolitik i gang, men disse bestræbelser udelukkede under den fortsatte visnepolitik.

I kapitel 6 behandles Studentersamfundets forhold til de politiske oppositionsretninger efter at den rene protestpolitik var opgivet af størstedelen af Venstre. Herunder brydes de reform- og forhandlingsvenlige dele af studenter- og akademikerbevægelsen med de radikale antimilitarister. Brydningen fik til konsekvens, at Højreregeringen som følge af sit agitationsarbejde følte sig sikker på fremgang overfor en splittelse i den københavnske opposition. Et nyt rigsdagsvalg bragte nederlag til oppositionen, og den akademiske venstrebevægelse svækkedes betydeligt. Også efter valgnederlaget brødes den antimilitaristiske fløj af studenterne med de, der arbejdede i retning af reformer. Endnu en forhindring for reformlinjen var den tiltagende ideologiske og kønsmoralske strid mellem radikale og grundtvigianere. Den politiske tilbagegang satte tendenser i gang i studenterbevægelsen til løsrivelse fra politiske og sociale opgaver. Georg Brandes udmøntede begrebet "aristokratisk" radikalisme, som fik tilhængere, men der var dog talsmænd for den

politiske engagerede studenterbevægelse, der blot ikke skulle satse på deltagelse direkte i den politiske magtkamp, men som skulle omdanne de ideer og værdier, der som f. eks. religionen var afgørende for det politiske liv. Ved siden heraf var der repræsentanter, der gik stærkt ind i det partipolitiske arbejde. Smøragitationen i 1888 blev gennemført af en række af studenterbevægelsens folk (Ottosen, Staal, J.K. Lauridsen). I forholdet til Socialdemokratiet virkede dette engagement i retning af en vanskeliggørelse af samarbejdet - ligesom forholdet mellem socialdemokrater og en gruppe yngre radikale politiske fribyttere ved dagbladet "*København*" i 1889 blev spændt. Den socialt interesserede retning indenfor studenterbevægelsen virkede gennem arbejderundervisning og retshjælp, men denne del af bevægelsen blev i mindre grad båret af de studenter, der kom fra velstillede hjem, derimod i højere grad af studenter fra den lavere middelstand og bondestanden (arbejderoplysningen) og fra den lavere og højere middelstand (Retshjælpen). Studenterbevægelsen repræsenteredes ved siden af disse retninger af forskellige bevægelser for optagelse af reformer på det sociale, næringspolitiske og retspolitiske område. Med basis i Studentersamfundets Småskrifter udbredtes oplysende pjecer om reformer af told- og socialvæsenet og Studentersamfundets Retshjælp dannede basis for en bevægelse for optagelse af retsplejereformen. Disse bestræbelser understøttedes af Hørups organ "*Politiken*".

Kapitel 7 skildrer udviklingen fra valget 1890 til det storpolitiske forlig, og giver en undersøgelse af, hvilken indvirkning delingen af det politiske Venstre havde på studenterbevægelsen. Forholdet til Socialdemokratiet var det centrale stridsspørgsmål, som delte studenter- og akademikerbevægelsen. Men bag de politiske delingslinier fortsatte de interessebetonede krav på tværs af delingen at gøre sig gældende de var det felt, hvor bevægelsen søgte at undgå dilemmaet. Den sociale integration, opløsningen af de retsbegrundede, sociale og økonomiske skranker i samfundet, blev i bevægelsen betragtet som en mulig videreførelse af de demokratiske ideer, der var fremme i firserne, men ideerne om, hvordan integrationen skulle realiseres førte bevægelsens parter til forskellige politiske konklusioner. Dette iagttages i den politiske strid 1890-91 om alderdomsloven og i striden 1891 om retsplejekommissionen. Hørups agitation mod "sammensmeltning" og betoning af klassekampen svarede ikke til de radikale akademikers forventninger til den radikale politik. Det såede misnøje til venstrelederne hos de radikale – og på længere sigt dannelsen af Det radikale Venstre i 1905.

Analyserne af den sociale rekruttering ved Studentersamfundets Arbejderundervisning viste, at denne side af Studentersamfundets virke støttedes kraftigt af studenter og akademikere i firserne, men især af de, der kom fra den lavere middelstand og fra bondestanden, hvorimod aktiviteten fra studentside i halvfemserne svækkedes især fra de grupper der rekrutteredes fra byerhvervene, mens undervisningen blev båret oppe af "bondestudenter", funktionærer og kvinder. Retshjælpens medlemmer hentedes især fra grupperne liberale erhvervsdrivende og mindre erhvervsdrivende, mens den politisk begrundede tilbageholdenhed fra dem, der kom fra embedsmands- og andre akademikerhjem i firserne efterhånden elimineredes.